

Podmienky súladu národného projektu s princípmi desegregácie, degetoizácie a destigmatizácie

Jedným z hlavných cieľov/výsledkov špecifického cieľa č. 5.1.1 **operačného programu Ľudské zdroje** (ďalej len „OP ĽZ“) je v rámci predprimárneho vzdelávania vyšší počet detí z marginalizovaných rómskych komunít (ďalej len „MRK“) navštevujúcich predškolské zariadenia a všeobecne zvýšená inkluzívnosť vzdelávacieho systému.

Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 identifikuje potrebu „razantného zvýšenia zaškolenosti detí z MRK od 3 rokov v materských školách a výraznej investície do predprimárnej výchovy detí a vzdelávania detí z MRK spolu s podporou programov starostlivosti o dieťa v ranom veku.“ Jedným z jej čiastkových cieľov je „Zvýšiť účasť detí zo SZP/MRK v predprimárnom vzdelávaní z približne 18 % (v roku 2010) na 50 % v roku 2020, za predpokladu rozšírenia kapacitnej siete materských škôl a programov výchovy a vzdelávania detí v ranom veku v regiónoch so zvýšeným nárastom rómskeho obyvateľstva, vrátane implementácie programov orientovaných na zlepšenie spolupráce s rodičmi a zvyšovanie počtu asistentov učiteľa v predprimárnom vzdelávaní.“

V súlade s **Metodickým výkladom**¹ pre efektívne uplatňovanie princípov desegregácie, degetoizácie a destigmatizácie je uplatňovanie uvedených princípov považované za jeden z nástrojov dosiahnutia sociálno-ekonomickej integrácie MRK.

Priama súvislosť princípov desegregácie, degetoizácie a destigmatizácie vytvára štruktúru **jedného vylučovacieho kritéria**, ktoré sa **povinne posudzuje** ako súčasť procesu administratívneho overovania žiadosti o nenávratný finančný príspevok.

V zásade platí, že projekt prispieva k princípom desegregácie, degetoizácie a destigmatizácie, ak aktivity, ktoré sa prostredníctvom neho budú realizovať, spĺňajú požiadavky uvedené nižšie.

Pre splnenie podmienky súladu projektu s princípmi desegregácie, degetoizácie a destigmatizácie je žiadateľ v ŽoNFP (časť 7 formulára ŽoNFP) povinný popísať:

- ako zrealizované aktivity projektu prispievajú k desegregácii, degetoizácii a destigmatizácii** príslušníkov MRK (v tom zmysle, že vyššia účasť detí z MRK v predprimárnom vzdelávaní predstavuje základný predpoklad na ich budúce úspešné pôsobenie na ďalších stupňoch vzdelávacieho systému a uplatnenie sa na trhu práce, čo vytvára základné predpoklady pre zlepšenie celkovej kvality života a tým sa nepriamo vytvárajú podmienky k integrácii a zúčastňovaniu sa MRK na živote celej spoločnosti). Odporúčame žiadateľovi uviesť v tejto časti konkrétne a reálne prínosy pre príslušníkov MRK (t.j. vyhnúť sa citovaniu rôznych príručiek a literatúry).;
- aké ďalšie aktivity prispievajúce k desegregácii, degetoizácii a destigmatizácii** plánuje realizovať (napr. organizovanie informačných stretnutí, osvetových aktivít pre rodičov detí z MRK ako aj širokú verejnosť o prínose aktivít projektu k zlepšeniu životov príslušníkov MRK, ale aj všetkých obyvateľov, spolupráca s komunitnými centrami a pod.);
- aké príjme opatrenia na zabezpečenie udržateľnosti výstupov aktivít projektu** a ich následné využitie. Plánované opatrenia musia byť konkrétne, vrátane ich stručného popisu.

Odporúčame žiadateľovi vypracovať popis súladu projektu s princípmi desegregácie, degetoizácie a destigmatizácie v ŽoNFP (časť 7 formulára ŽoNFP) v kontexte tejto prílohy čo do obsahu a rozsahu tak, aby nevznikli pochybnosti o tom, že projekt je v súlade s princípmi desegregácie, degetoizácie a destigmatizácie.

¹ ÚSVRK, **Metodický výklad pre efektívne uplatňovanie princípov desegregácie, degetoizácie a destigmatizácie** dostupný na (<http://www.minv.sk/?metodicke-dokumenty>)

INKLUZÍVNE VZDELÁVANIE

AKO UPLATŇOVANIE PRINCÍPOV DESEGREGÁCIE, DEGETOIZÁCIE A DESTIGMATIZÁCIE

Kľúčovú úlohu pri postupnom zlepšovaní životnej úrovne má zvyšovanie vzdelanostnej úrovne. Vzdelanie znamená vyššiu možnosť pracovného uplatnenia, následne dôstojnejšie životné podmienky a vyšší životný štandard. Vzdelaním sa zároveň zvyšuje kvalita života jednotlivca a spoločnosti.

Akákoľvek forma diskriminácie, vrátane segregácie, je zakázaná Ústavou SR, antidiskriminačným zákonom a zákonom č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „školský zákon“) v znení neskorších predpisov.

Výchova a vzdelávanie sa riadi školským zákonom, ktorý upravuje princípy, ciele, podmienky, rozsah, obsah, formy a organizáciu výchovy a vzdelávania v školách a v školských zariadeniach.

Výchova a vzdelávanie v zmysle školského zákona je založená na princípoch²:

- rovnoprávnosti prístupu k výchove a vzdelávaniu so zohľadnením výchovno-vzdelávacích potrieb jednotlivca a jeho spoluzodpovednosti za svoje vzdelávanie,
- zákazu všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie,
- slobodnej voľby vzdelávania s prihliadnutím na očakávania a predpoklady detí a žiakov v súlade s možnosťami výchovno-vzdelávacej sústavy,
- prípravy na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia a znášanlivosti, rovnosti muža a ženy, priateľstva medzi národmi, národnostnými a etnickými skupinami a náboženskej tolerance,
- posilnenia výchovnej stránky výchovno-vzdelávacieho procesu prostredníctvom všetkých vyučovacích predmetov, ale aj špecifickými výchovnými zamestnaniami zameranými na rozvoj citov a emócií, motivácie a záujmov, socializácie a komunikácie, na sebakontrolu a sebariadenie, na mravné hodnoty a tvorivosť,
- vyváženého rozvoja všetkých stránok osobnosti dieťaťa a žiaka v školskom vzdelávaní.

Dieťa alebo žiak má v zmysle školského zákona právo na³:

- rovnoprávny prístup ku vzdelávaniu,
- individuálny prístup rešpektujúci jeho schopnosti a možnosti, nadanie a zdravotný stav v rozsahu ustanovenom školským zákonom,
- úctu k jeho vierovyznaniu, svetonázoru, národnostnej a etnickej príslušnosti,
- poskytovanie poradenstva a služieb spojených s výchovou a vzdelávaním,
- organizáciu výchovy a vzdelávania primeranú jeho veku, schopnostiam, záujmom, zdravotnému stavu a v súlade so zásadami psychohygieny.

Dieťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami alebo žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami⁴ má právo na výchovu a vzdelávanie s využitím špecifických foriem a metód, ktoré zodpovedajú jeho potrebám, a na vytvorenie nevyhnutných podmienok, ktoré túto výchovu a vzdelávanie umožňujú vrátane špeciálnych učebníc a špeciálnych didaktických a kompenzačných pomôcok.

Požiadavky na úpravu podmienok, obsahu, foriem, metód a prístupov vo výchove a vzdelávaní pre dieťa alebo žiaka, ktoré vyplývajú z jeho zdravotného znevýhodnenia alebo nadania alebo jeho vývinu v sociálne znevýhodnenom prostredí, uplatnenie ktorých je nevyhnutné na rozvoj schopností alebo osobnosti dieťaťa alebo žiaka a dosiahnutie primeraného stupňa vzdelania a primeraného začlenenia do spoločnosti, je v zmysle školského zákona potrebné zabezpečiť a uplatňovať pre všetky deti a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami vrátane detí a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Pre zabezpečenie výchovy a vzdelávania žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia vytvárajú školy v dikcii školského zákona tieto individuálne podmienky:⁵

- a) úprava organizácie výchovy a vzdelávania (možnosť realizácie CVS),

² princípy výchovy a vzdelávania sú uvedené v §3 školského zákona

³ Práva dieťaťa a žiaka sú uvedené v §144 školského zákona

⁴ §144 ods. 2 a 3 školského zákona

⁵ §107 ods.1 školského zákona

- b) úprava prostredia, v ktorom sa výchova a vzdelávanie uskutočňuje,
- c) uplatnenie špecifických metód a foriem výchovy a vzdelávania.

Dieťa alebo žiak, ktorého špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby vyplývajú výlučne z jeho vývinu v sociálne znevýhodnenom prostredí, nemôže byť prijatý do špeciálnej školy alebo do špeciálnej triedy materskej školy, špeciálnej triedy základnej školy alebo do špeciálnej triedy strednej školy. Deti zo sociálne znevýhodneného prostredia alebo žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia sa zaraďujú do triedy materskej školy, triedy základnej školy alebo do triedy strednej školy spolu s ostatnými deťmi alebo žiakmi. To neplatí, ak ide o zaradenie žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorý je zaradený:

- a) do nultého ročníka základnej školy s informovaným súhlasom zákonného zástupcu alebo
- b) do špecializovanej triedy podľa § 29 ods. 11. školského zákona.⁶

Inkluzívne vzdelávanie

UNESCO definuje inkluzívne vzdelávanie ako proces reagujúci na rôznorodosť potrieb všetkých detí a žiakov a to prostredníctvom zvýšenia ich účasti na vzdelávaní. Ide o právo každého jednotlivca na prístup ku vzdelaniu čo najvyššieho stupňa a kvality, založenom na morálnych hodnotách, pri ktorom škola rešpektuje individuálne osobitosti človeka a osobitosti prameniace z jeho príslušnosti k určitej skupine.

Inkluzívne vzdelávanie predstavuje spôsob edukácie v bežných školách, ktorého podstatou je právo každého dieťaťa na kvalitné vzdelanie, s kladením dôrazu na búranie bariér v školstve, ktoré znemožňujú rovnocenný prístup ku vzdelávaniu.

Inklúzia vyžaduje viac než len fyzickú prítomnosť dieťaťa a zahŕňa nutnosť transformovať školy, ich učebné osnovy, spôsoby hodnotenia, pedagogické metódy a podporné programy tak, aby boli všetci žiaci a žiačky ich plnohodnotnými členmi. Cieľom je, aby celý vzdelávací systém vytváral také prostredie, kde majú deti a žiaci v rámci inkluzívneho prístupu možnosť naplňať svoj plný potenciál, vzdelávacie potreby, a to v heterogénnom prostredí, ktoré z rôznorodosti benefituje.

Inklúzia vo vzdelávaní je založená na týchto predpokladoch a procesoch:

- Všetci žiaci a pracovníci školy sú rovnako dôležití.
- Zvyšovanie miery zapojenia žiakov (znižovanie miery vyčlenenia) do školskej kultúry, vzdelávacieho procesu a komunity.
- Zmena školskej kultúry, politiky a praxe tak, aby bola zohľadnená rôznorodosť žiakov.
- Odstraňovanie prekážok v učení a zapojenie všetkých žiakov, teda nie len tých, ktorí sú označení ako žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.
- Využívanie skúseností z konkrétnych prípadov prekonávania prekážok v prístupe a zapojení tak, aby z nich mohli čerpať aj ostatní žiaci.
- Vnímanie rozdielov medzi žiakmi ako inšpirácia pre podporu učenia a nie ako problém, ktorý je potrebné riešiť.
- Uznávanie práva žiakov na vzdelávanie v mieste kde žijú.
- Skvalitňovanie škôl pre potreby žiakov a aj učiteľov.
- Vyzdvihovanie úlohy škôl pri budovaní spoločenstva a rozvoji hodnôt nie len pri zvyšovaní výkonov žiakov.
- Podpora vzájomne prospešných vzťahov medzi školami a okolitou komunitou.

Príklady inkluzívnych opatrení vo výchove a vzdelávaní:

- využívanie asistenta učiteľa;
- využívanie odborných zamestnancov podľa potrieb detí a žiakov (školský psychológ, špeciálny pedagóg, liečebný pedagóg, logopéd atď.);
- využívanie celodenného výchovného systému;
- využitie rómskeho jazyka v školskom prostredí;
- multikultúrna výchova;
- opatrenia na zlepšenie dochádzky, správania a vzdelávacích výsledkov;
- poradenská a osvetová činnosť pedagogických zamestnancov škôl pre zákonných zástupcov detí a žiakov a pod.;

⁶ §107 ods. 2 a 3 školského zákona

- tvorba širšej školskej komunity, aktivizácia rodičov a rodín detí a žiakov.

Komplexný systém včasnej intervencie vo výchove a vzdelávaní

V súlade s odporúčaniami Rady Európy a UNESCO⁷, inkluzívne vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve pre rómske deti vyžaduje komplexný prístup, ktorý zahŕňa:

- zdravotné a stimulačné služby, zdravotnú starostlivosť o matku a vzdelávanie rodičov,
- včasné skriningy a primerané služby pre deti so špeciálnymi zdravotnými potrebami, znevýhodneniami alebo poruchami vývinu,
- podporu rodiny a komunity, komunitný rozvoj, inklúzia, príležitosti učiť sa pre rodičov,
- príležitosti učiť sa od raného detstva, rodičovská podpora a účasť na učení.

Zapojenie rodiny a komunity ako jeden z kľúčových nástrojov intervencií vo výchove a vzdelávaní

V súlade s nástrojmi kvality pre vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve (VSRD)⁸ je zapojenie rodičov (rodiny) a komunity považované za dôležitý nástroj politiky na zlepšenie zdravého vývoja a učenia detí. Všeobecne sa uznáva, že rodičia majú základné právo a povinnosť zapájať sa do vzdelávania svojich detí. A partnerstvo s rodičmi je rozhodujúce pre zlepšovanie poznania detí zo strany personálu VSRD. Okrem toho výskum ukazuje, že zapojenie rodičov – najmä na zaistenie vysokej kvality učenia detí doma a komunikovanie s personálom VSRD – sa výrazne spája s neskoršou akademickou úspešnosťou detí, ukončením strednej školy, ich socio-emocionálnym rozvojom a adaptáciou v spoločnosti.

Zapojenie komunit sa tiež stále viac vyzdvihuje ako dôležitý nástroj politiky. Môže pôsobiť ako „spojka“ medzi rodinami a službami VSRD, ako aj inými službami pre deti; ako „sociálna sieť“ na podporu rodičov v znižovaní napätia a racionálnom výbere možností, najmä v prípade znevýhodnených rodín; ako „priestor“ na podporu sociálnej súdržnosti a verejného poriadku, ako aj „prameň zdrojov.“

⁷ Inclusion from the start. Guidelines on inclusive early childhood care and education for Roma children, 2014.

⁸ Starting Strong III – Súbor nástrojov kvality pre vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve, 2012.